

Complotdenken

De coronacrisis heeft aanleiding gegeven tot diverse complottheorieën. Menig ingezonden stuk in het *Reformatisch Dagblad* ging de afgelopen tijd over de vraag of christenen zich daarmee moeten inlaten. De meningen lopen sterk uiteen.

Tekst: dr. M.J. de Vries

Sommigen zijn sterk geneigd erin te geloven, omdat ze goed aansluiten bij de gedachte dat de mens steeds slechter zal worden naarmate de eindtijd vordert. Anderen wijzen ze resoluut af en menen dat christenen zich ver moeten houden van deze vormen van roddel. Wat is wijsheid?

Theorieën

Theorieën ontwikkelen we allemaal. Als we iets zien gebeuren wat we niet meteen begrijpen, bedenken we er een mogelijke verklaring voor. Het fietslampje doet het niet, maar er is niets aan te zien? Dan is waarschijnlijk de batterij op. Die simpele theorie geeft een mogelijke verklaring voor het verschijnsel. Ze is ook toetsbaar. Nieuwe batterij erin en hij doet het: theorie bevestigd.

Eigenlijk gaat het net zo in de wetenschap. We zien allerlei verschijnselen rond het coronavirus – sommige mensen worden heel ziek, anderen nauwelijks; sommige mensen houden heel lang klachten, anderen zijn snel weer helemaal de oude – en we zoeken daarvoor verklaringen. Elke mogelijke verklaring (theorie) wordt getoetst. In de wetenschap liggen de eisen daarvoor hoger dan in het dagelijks leven. Een theorie wordt pas aanvaard als die door verschillende onderzoekers op verschillende manieren getoetst is. Menige theorie sneuvelt al snel in dat proces. Andere theorieën houden het langer vol en overleven soms enkele eeuwen.

Speculatie

Waarom bedenken mensen theorieën? Dat kan zijn uit pure nieuwsgierigheid: hoe zou dat komen? Het kan ook zijn dat we een theorie bedenken om daar iets praktisch mee te doen. De theorie over het batterijtje geeft een aanwijzing over de manier waarop het probleem opgelost kan worden.

Soms ontstaan theorieën omdat mensen ergens ongerust over zijn. Stel dat plotseling alle fietslampjes in een gezin het tegelijk begeven; dat maakt onzeker.

Wat is hier aan de hand? Worden we als gezin bedreigd? Wie kan daarachter zitten? De eerste gedachte is: het is de buurman. Hij keek de laatste tijd al zo vreemd naar ons. Al snel wordt deze theorie verder onderbouwd door allerlei andere waarnemingen. Op den duur vraagt niemand zich meer af of de buurman wel echt boos keek of dat hij misschien boos keek om een reden die niets met ons gezin te maken heeft. Zo blijft de theorie overeind, hoewel er eigenlijk alleen speculatie is gebruikt om de theorie te bevestigen. Niemand heeft de buurman zelf gesproken.

Samenzwering

Complottheorieën zijn theorieën die een complot als verklaring geven. Een complot is een samenzwering van een groep mensen tegen een andere groep mensen of tegen een individu. Van dat soort theorieën zijn er altijd geweest. Er is een complottheorie geweest over gloeilampen: de producenten daarvan zouden onderling overeengekomen zijn om de levensduur van een gloeilamp met opzet kort te houden, zodat iedereen regelmatig nieuwe lampen moest kopen. Ook tegen Joden en christenen zijn complottheorieën bedacht. Een van de recente is dat Israël het coronavirus de wereld in geholpen zou hebben om geld te verdienen aan een vaccin. Zulke complottheorieën richten zich overigens niet alleen tegen Israël. Ook de oprichter van Microsoft, Bill Gates, wordt er door velen van beschuldigd achter het virus te zitten, omdat hij de wereldbevolking via een vaccin een chip wil injecteren waarmee hij iedereen kan volgen.

Binnen de christelijke gemeente wordt aan dit soort theorieën eveneens geloof gehecht, zij het gelukkig zelden als zo'n theorie tegen Israël gericht is. De Amerikaanse president Trump heeft er ook een handje van om complottheorieën te ondersteunen. Het milieuprobleem was volgens hem bedacht door China om de Amerikaanse economie schade aan te brengen. China zou bewust het coronavirus naar Amerika gebracht hebben. Veel evangelische christenen in Amerika neigen ernaar om zulke theorieën serieus te nemen, omdat zo'n theorie goed past binnen de gedachte dat de satan op die manier een president die achter christelijke waarden staat, zou bestrijden.

Afwegen

Het geloof in complottheorieën komt ook in onze gemeenten voor. Predikanten krijgen ermee te

Complottheorieën zijn er altijd geweest, onder andere over gloeilampen: producenten zouden onderling overeengekomen zijn de levensduur met opzet kort te houden, zodat iedereen regelmatig nieuwe lampen moest kopen.

maken dat gemeenteleden diep overtuigd zijn van de waarheid van zo'n theorie. Hoe daarmee om te gaan? Hoe beoordelen we zulke theorieën? In de eerste plaats moeten we opmerken dat een complottheorie waar kan zijn. Menige theorie over de moord op een bekend iemand is uiteindelijk bevestigd. In 1994 werd de Mexicaanse presidentskandidaat Luis Donaldo Colosio vermoord. Snel kwam de politie op de theorie dat er een samenzwering achter zat. Die theorie werd later bevestigd en de daders konden worden gearresteerd. Niet elke complottheorie is dus bij voorbaat onzinnig. Hoe kun je dan onderscheiden tussen kaf en koren? Daarvoor is nodig dat je tegen elkaar afweegt welke gegevens de theorie ondersteunen en welke gegevens niet kloppen met de theorie en deze onwaarschijnlijk maken. Hoe geloofwaardig is de theorie over Bill Gates en het coronavirus? Zijn er werkelijk concrete aanwijzingen voor? Sommige mensen menen van wel, maar lezen elk gegeven meteen in het licht van die theorie. Andere mogelijke verklaringen worden niet serieus overwogen. Ondertussen zijn er gegevens die de theorie onwaarschijnlijk maken. Waarom zou Bill Gates iedereen willen volgen? Om er rijk van te worden? Maar dat is hij toch al? Waarom zo'n ingewikkelde weg om alleen nog wat rijker te worden en dat terwijl hij ook veel weggeeft?

Onzekerheid en angst

Als christenen hebben we een zekere gevoeligheid voor complottheorieën, omdat we uit de Bijbel weten van de slechtheid van de mens. Niemand is er te goed voor om een complot op te zetten. Onzekerheid en angst onder mensen kunnen daarbij misbruikt worden als een stimulans voor het aanwakkeren van

geloof in de theorie. Daarom moet het na aan het hart liggen om de goede naam van de naaste niet zomaar door het slijk te halen. Kritische toetsing is hier geboden om niet met het negende gebod in aanvaring te komen.

Complottheorieën die weinig geloofwaardigheid hebben, moeten het vooral hebben van de angst als brandstof. Christenen moeten zich afvragen of zij zo'n theorie geloven, omdat de tijd hen angstig maakt of dat er sprake is van zorg over de tijd. Het eerste zou aanleiding moeten zijn om troost en houvast in het Woord te zoeken. Het tweede is terecht, maar de zorg zou betrokken moeten zijn op de tijdgeest zelf, meer dan op de manier waarop die zich manifesteert. Ook de keuzen die we voor eigen leven maken, moeten berusten op overwegingen die te maken hebben met onze motieven, meer dan met vrees voor mogelijke gevolgen.

Vaccinatie

Zo staan we over enige tijd voor de vraag of we ons laten vaccineren tegen COVID-19. Voor een christen zal de vraag dan niet allereerst zijn of er in het vaccin misschien een chip zit waarmee ik getraceerd kan worden. Belangrijker is de vraag of vaccineren in overeenstemming is met Gods wil over mijn leven. Daar wordt door verschillende christenen verschillend op geantwoord en in dit artikel gaat het verder niet over de vraag 'wel of niet vaccineren'. Wij mogen ons ook in deze verwarrende tijden overgeven aan de zorg en leiding van onze God, Die alles leidt naar Zijn grote doel met de schepping. Laten we de geestelijke leiding op de weg naar die heerlijke toekomst zoeken in Zijn Woord en niet in complottheorieën. Theorieën komen en gaan, maar het Woord blijft tot in eeuwigheid. ■

Dr. M.J. de Vries uit Papendrecht is bijzonder hoogleraar christelijke filosofie aan de Technische Universiteit in Delft en lid van het hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond.